

פרשת פינחס ברכת המינים

בסוף פרשת בלק מסופר שפינחס בן אלעזר הכוהן הרג את זמרי בן סלוא ואת כזבי בת צור, ובשל כך נעצרה המגפה מעל בני ישראל, מגפה שמתו בה 24,000 איש. על מעשה קנאות זה זכה פינחס בפרשתנו, לקבל ברית שלום:

”פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את המתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי: לבן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית קהנת עולם תחת אשר קנא לא-להיו ויכפר על בני ישראל” (במדבר כ”ה, יא-יג)

מדוע קיבל פינחס “ברית שלום”, הרי במעשהו יש אכזריות רבה? יש מקום להעניק על מעשה זה אות הוקרה על גבורה, כמו במלחמה, אך מה משמעות נתינת “ברית שלום”? ישנן במפרשים שתי גישות לפתרון שאלה זו.

הגישה הראשונה היא שברית השלום אמורה להגן על פינחס. רבי אברהם אבן עזרא, החזקוני ואחרים מסבירים שבגלל מעשה הקנאה פינחס זקוק להגנה מיוחדת כדי לשמור על עצמו, שהרי אחיהם של זמרי ושל כזבי בת צור עלולים להינקם ממנו ולהרוג אותו. על דרך הדרוש הסבירו בדרך זו, שהמילה “שלום” כתובה כאן בוא”ו קטועה, כי אכן השלום חסר במעשה פינחס במובן מסוים.¹ ידוע המדרש המספר שפינחס בן אלעזר נשאל להתיר את נדרו של יפתח על בתו, אך הוא לא היה מוכן לבוא אל יפתח לשם כך.² הדבר מלמדנו שקנאות – גם כשהיא מוצדקת לפי שעה – משאירה אצל האדם נזקים ודרכי התנהגות לא טובות בטווח הארוך.

לעומת זאת, הגישה השנייה היא שברית השלום ניתנה כיוון שמעשהו של פינחס מבטא את השלום. עצירת המגפה היא הבאת שלום לישראל, כדברי הגרי”ז, רבי יצחק זאב הלוי סולובייצ'יק מבריסק:

1. ראו בפירוש ר' חיים פלטיאל לבמדבר כ”ה, יב, אשר דן בשאלה כיצד פינחס משרת בקודש ומקבל ברית שלום, שהרי יש סוגיה מפורשת: “בל בהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו” (ברכות לב ע”ב).
2. ראו בראשית רבה ס’ יג-יד: “...פינחס אמר: ‘הוא צריך לי ואני הולך אצלו? ולא עוד אני בהן גדול בן בהן גדול ואני הולך אצל עם הארץ?’ יפתח אמר: ‘אני ראש קציני ישראל ואני הולך אצל פינחס?’ - בין דין לדין אבדה הנערה...”.

"ביוון שמעשהו גרם ל'השיב את המת' 'ולא כליתי' - וזהו מעשה שלום דכלפי ישראל היתה פעולתו שלום, להשבת המת ה' מעליהם שלא יכלה אותם... דעשה מעשה של שלום - נתן לו ה' ברית שלום."⁸

נפנה עתה לברכת המינים שבתפילת העמידה, שהיא דוגמא מרתקת להתמודדות עם הרשעים:

"וְלַמְלָאִי שִׁינִים אֵל תְּהִי תְקֻנָּה, וְכָל הַרְשָׁעָה כְּרָגַע תֵּאבֵד, וְכָל אוֹיְבֵי עַמְּךָ מִהֲרָה יִכְרְתוּ, וְהַזְדִּים מִהֲרָה תִּעַקֵּר וְהַשִּׁבְר וְהַמְגֹר וְתִכְנִיעַ בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנְּעֵ זָדִים." לאחר הסדרת שמונה עשרה הברכות של תפילת עמידה ביבנה, הוסיף רבן גמליאל את ברכת המינים כנגד המינים שבעם ישראל,⁴ כפי שמספרת הגמרא:

"תנו רבנן: שמועון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל להכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותקנה." (ברכות כח ע"ב)

מדוע היה צריך רבן גמליאל למצוא אדם מיוחד לשם תיקון ברכת המינים? מדוע דווקא שמואל הקטן התאים לתפקיד זה?

ההתמודדות עם הרשעים צריכה להיות לשם שמים, ולא מתוך נגיעה אישית, שאם לא כן, עלולים לבוא לידי מלחמת אחים ללא סיבה. רק אדם שמתרחק לחלוטין מכל נקמה אישית ואינו שמח כלל בנפילת האויב - רשאי לפעול נגד הרשעים.

שמואל הקטן נזכר במשנה פעם אחת בלבד:

"שמואל הקטן אומר: 'בנפל אויבך אל תשמוח, ובכשלו אל יגל לבך: פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו' (משלי כ"ד, יז-יח)" (אבות פ"ד מ"כ)

לכאורה, אין במשנה זו יותר מאשר ציטוט של פסוקים מספר משלי, ומה החידוש בכך? הרב אברהם יצחק הכהן קוק והגרי"ד סולובייצ'יק הסבירו שפסוקים אלו היו המוטו של שמואל הקטן. דווקא הוא, שהיה נקי מכל שנאה אישית לרשעים, היה רשאי מבחינה מוסרית לתקן ברכה נגדם.

8. הגרי"ד נעזר בפסוקים: "הַזְדִּים אֵת הַיָּתֵה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר הֵלֶךְ אֵתִי וְנִבְּיִים הִשִּׁיב מִפִּי: בִּי שִׁפְתָי כִּהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְהַזְכָּרָה יִבְקָשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ ה' צָ-בָאוֹת הוּא" (מלאכי ב', ו-ז). עיינו שם בפירושו.
4. ההיסטוריונים הסתפקו בנוגע לזהותם של המינים: האם מדובר בכת הנוצרים, שקמה באותה עת בקרב היהדות, או בקבוצות אחרות בתוך עם ישראל, שסיכנו את החברה היהודית מפנים? ראו, Reuven Kimelman, "Birkat Ha-Minim and the Lack of Evidence for an Anti-Christian Jewish Prayer in Late Antiquity," in E. P. Sanders, A. I. Baumgarten, and Alan Mendelson, eds., *Jewish and Christian Self Definition, Volume Two: Aspects of Judaism in the Graeco-Roman Period* (4 vols.; Philadelphia: Fortress Press, 1981) 2: 226-44

בתפילת "הבינונו" יש הבדל בין התלמודים במשפט המייצג את ברכת המינים. בתלמוד הבבלי נאמר "ועל הרשעים הניף ידך", דהיינו בקשה שה' יעניש את הרשעים.⁵ הירושלמי לעומת זאת גורס: "ועל הרשעים תשית ידך", דהיינו בקשה שה' ידאג לרשעים ויגן עליהם.⁶ במקום העונש לרשעים שמוזכר בבבלי, מעדיף הירושלמי את תיקון החטא. אולי אין זו מחלוקת עקרונית, אלא הדבר תלוי בזמן ובמקום. בכל פעם יש לשקול מה עדיף במציאות העכשווית - תיקון החטא או השמדת החוטא.

גם במעשה פינחס באים לידי ביטוי שני יסודות אלה. מחד, היה עליו לשקול מה ראוי יותר באותה מציאות - האם להרוג את החוטא, או לשכנעו לעזוב את החטא. מאידך, שיקול זה לא יכול להיעשות על ידי כל אחד. רק אדם שאין בלבו טינה אישית כלפי החוטא, והוא עושה את מעשיו לשם שמים בלבד, יכול להחליט מה לעשות במצב זה. משום כך אומרת הגמרא על מעשה פינחס: "הבא לימולך - אין מודין לו" (סנהדרין פב ע"א).

5. "כי הנינו מניף את ידך עליהם והיו שקל לעבדיהם וידעתם כי ה' צ-באות שלחני" (זכריה ב', יג); "אם הניפותי על יתום ידי כי אראה בשער עזותי" (איוב ל"א, כא).
6. "אנכי ארד עמן מצרימה ואנכי אעלן גם עלה ויוסף לשת יד על עיניך" (בראשית מ"ו, ד); "לא יש בינינו מוכיה לשת יד על שנינו" (איוב ט', לג).